

ZAPPE LÁSZLÓ

Leporolható?

■ KATONA JÓZSEF: BÁNK BÁN ■

Leporolható-e? Akárhogy is vesszük, akárhonnan is nézzük, ez minden *Bánk bán*-előadás alapkérdése. Akkor is, ha a bemutatás szándéka hagyományápoló, nemzetiérték-fölmutató, tehát alapvetően muzeális. Másféle leporolásról különben valószínűleg szó sem lehet. A darabnak ugyanis lényege a por. A végképp elavult nemzetközponitú világlátás. Itt minden magyar kiváló és minden idegen legalábbis gyenge jellem. Petur persze túlságosan lobbánékony, de tisztességéhez kétség nem férhet. A merániak és a németek viszont egytől egyig gazemberek, kivétel legföljebb Izidóra, aki csak ostoba; az amúgy tisztességes, tehát a magyarokkal tartó spanyolok közül pedig az egyik rozszant agg, a másik meg félénk megalkuvó. Egy magát elnyomottnak, kismizettnek, gyarmati sorban tartottnak tudó kis nép kisebbségi komplexusból fakadó morális megalomániája szabja meg a világlátást. Hogy ez mikor s főképp meddig volt indokolt – érdekes történelmi kérdés. De ma nyilvánvalóan legföljebb valamiféle hazafias antiglobalizmus jegyében lehetne politikailag időszerű. (Itt ugyan még nem tartunk, de bármily rémálomnak tetszik is, csöppet sem kizárt, hogy a hajdani drámaíró eszméi betörjenek némely színházakba.)

A másik út, a depolitizáló korszerűsítés, az emberi dráma kiemelése a fentiek miatt valószínűleg ugyancsak járhatatlan. Bocsárdi László tavaly nyári zsámbéki kísérlete is azt igazolta, hogy a politika hálójában vergődő államférfi morális problémája nemigen bontható ki a darabból, merthogy a politikai háló benne olyan, amilyen. Ma legföljebb a demagógia szintjén létezik mindaz a politikában, amiről Katona József hősei teljesen komolyan beszélnek. Maradna tehát a Mohácsi-féle buldózer módszer (bizonyára érdekes volna, ha ismét alkalmazná a *Bánk bánra*), amely a darab lényegével való szembenézéshez nagyrészt eltakarítja az útból magát a darabot. No meg elő lehet venni helyette Grillparzer *Bancbanusát*, mint Gaál Erzsébet tette egykor Nyíregyházán.

Beke Sándor Egerben nem vállalkozott ilyen merész kísérletekre. A poroltó dra-

Majoros Tamás felvétele

Kalmár Zsuzsanna (Melinda) és Bregyán Péter (Bánk bán)

maturgjára, Pályi Andrásra bízta, aki finoman korszerűsítette, azaz mai magyarra fordította a szöveget. Szóval úgy bánt vele, ahogyan a múlt századi Shakespeare-fordításokkal szokás manapság a magyar színházakban. A mondatok világosabbak és prózaibbak lettek. Igaz, ettől a történet bakugrásai is szembeszökőbbek. Gyakran követhetetlen, hogy ki, mikor, hogy kerül oda, ahol éppen van, s főképp Bánk bán útjai kifürkészhetetlenek. Tulajdonképpen erősen hiányzik a jótékony nyelvi homály, amely a filológusok számára annyi leleményes magyarázatra ad lehetőséget.

Igaz, az előadás pótolja azt a fátlyat, melyet a nyelvi tisztogatás leszakaszt a műről. Mindjárt az elején – illetve még a kezdés előtt, míg a nézőket beengedik – igen dekoratív mulatoznak a merániak. Egyebek közt bikinis táncosnők is mulattatják őket, akik egyébként középkorias fejfedőket imitáló kereteket hordanak, meg tüllöket lengetnek. Ebben nagyjából ki is merül az előadás, valamint Benedek Mari jelmezeinek modernsége. A továbbiakban a rendező kesztyűs kézzel bánik a művel és a színészekkel. Székely László szép, komor díszzellettel keretezte a játékteret; főnről sötét táblákat lógatott be, amelyekre olykor hangulatos színes ábrákat vetítenek. Hogy éppen hol vagyunk, azt meg nem mondja, aki korábról nem tudja. Igaz, mindez a mai színházban mintha már nem is lenne olyan nagyon fontos. A színen jelenetek zajlanak, és nem az ország sorsa dől el. Egy történetet látunk, de nem a mi történetünket.

Ha lemondunk arról az igényről, hogy a színház rólunk szóljon, illetve egyáltalán szóljon valamiről, akkor nem is rossz az egri előadás. A nézők megtapsolják a merániak mulatozását. Nem erkölcstelennek, ledérnek, visszataszítónak látják a bulit, hanem szépnek, érdekesnek, mozgalmasnak. Ha így nézzük, a cselekmény érdekes: van benne összeesküvés, cselszövés, félreértés, orgyilkosság, merénylet. Az események aránylag gyorsan peregnek, nincs sok idő az unalomra. A karakterek határozottak, bár nem éppen

mélyek. Lehet tudni, ki kicsoda. Ami a *Bánk bán* esetében nem kis eredmény. Bregyán Péter sérülékeny, érzékeny léleknek tudja a címszereplőt – annak is ábrázolja. Több méltósággal, erősebb tartással oldja meg feladatát, mint sok évvel ezelőtt, amikor utoljára láttam hasonlóan jelentős szerepekben. Most kevésbé siránkozik, nem vinnyog a kintől, csak csöndben, befelé szenved. Nagyúri, országos politikusi, szinte királyi méltóság nincs benne. A fájó férfilelek, a fájó szív – ezt fizikai értelemben is vehetjük: már első megjelenésekor úgy nyúl melle bal oldalához, mint akinek odabent valami fáj – érzékeny szépsége árad belőle. Jónás Gabriella Gertrudisa erősen teátrális, hisztériára hajlamos nagyszony; Kalmár Zsuzsa pedig mintha nemigen lenné a szövegben Melindát. Pálfi Zoltán Petur szerepében természetével tűnik ki. A tisztelen érdektelen alakításokban bővelkedő előadásban Nagy András Ottóját jó nézni: a jellemtelen meráninak van egyénisége. Gonoszsága mögött sors van és alkat. Elkényeztetett ifjú, aki nincs szokva ahhoz, hogy vágyai akadályba s pláne erkölcsi aggályba ütközzenek.

STUBER ANDREA

Fekete – igen, fehér – nem

■ FÜST MILÁN: BOLDOGTALANOK ■

Ahhoz képest, hogy Füst Milán naplóírással töltötte jószerevével a fél életét – kérdés is, ha napi két-három órát feccölt csak a naplóírásba, jutott-e ideje élni egyáltalán –, szóval ahhoz képest meglepően kevés szót vesztegetett feljegyzéseiben ifjúkora büszkeségére, a *Boldogtalanok* című drámára. Alig említi az 1914-es év folyamán (amikor született a mű) és 1923-ban (amikor helyel-közzel közönség elé került). (Afféle magánrajongás nyomán és némiképp baráti piknikjelleggel mutatták be. A Róza szerepét játszó Forgács Rózsai ambicionálta a bemutatót. Víg Vilma Heltai Jenőné, Hüber Rózsit Kosztolányi Dezsőné adta.) Nincs nyoma a naplóban például annak sem, hogy miként talált rá a szerző az egyszerű, tömör, dacos címre, mely nyilván azonnal kedvetlenségcsinálóként hatott a megcélzott színházigazgatókra. A színdarabot nagyra értékeli, mérvadó első olvasók mind azt hümmögték: nagyszerű mű, de sötét, túl sötét.

Ez a sötétség az, amit a Békés Megyei Jókai Színház *Boldogtalanok*-előadását jegyző Telihay Péter karakán módon, köntörfal nélkül vállal. A rendező gyászfekete díszletet terveztetett Menczel Róberttel. Fekete a fal, a kályha, az asztal, a szék, a szekrény, de még az állóhamutartó is, s a fekete árnyalataiban tobzódódnak Zeke Edit jelmezei.

Mielőtt továbbmennénk, hadd tegyek egy hangulatjelentésnyi kitérőt. Érdekes, szinte bőrön érezni, hogy a látvány komorsága rekordidő alatt deprimálja a közönséget. A nézők kedélyállapota a kezdeti kíváncsiságból hamar elégedetlenségre, majd néma ellenállásra vált. Közben megható naivitásuk is megnyilvánul, amellyel pozitív fordulatban reménykednek. A második rész elején érezhető ingerültséggel fogadják, hogy a színpadkép ugyanaz, ami volt. Pedig a szünetben számítottak kicsit arra, hogy a folytatásban felvirrad a szereplőknek, s talán még a díszlet is kivirágzik. Szinte tapintható a csalódottság a nézőtérben. Mindez egyébként igazolja azt a személyes tapasztalatot – amelyet a mindenféle játszó színészek megerősítenek –, hogy a kelet-magyarországi és a nyugat-magyarországi közönség habitusa különböző. A görögök például türelmesen és engedékenyen végignéznék szinte bármit. Udvariasan elfogadják a nem igazán jót is, viszont az igazán jó sem készíti őket feltűnő lelkesedésre. Evvel szemben a békéscsabai nézők – vagy a nyíregyháziak – sokkal emocionálisabban reagálnak. Képesek hevesen elutasítani, de ragyogva rajongani is.

Visszatérve a látványra: Menczel mintha egy életkép negatívját tette volna a színre. A fekete berendezési tárgyak mögött két kopasz fa meredezik. Három-három belógó lámpa vezeti tekintetünket a színpad mélyéhez, ahol a hatalmas ajtó magasodik. (Mögötte fény és füst gomolyog, amikor nyílik.) Oldalt reflektorok állnak díszsorfalat, pázmájuk szinte felszeleteli a színpadot. A szép, borús képkompozícióban feltűnik néhány ébresztőóra (legalább négy darab, talán több is – a földszintről nem látható be teljesen a színpad). A ráismerés kétes örömét érzem: ezek a kellékek már játszottak Telihay szegedi

KATONA JÓZSEF: BÁNK BÁN
(Gárdonyi Géza Színház, Eger)

DÍSZLET: Székely László m. v. **JELMEZ:** Benedek Mari m. v. **DRAMATURG:** Pályi András. **RENDEZŐASSZISZTENS:** Varga Andrea. **RENDEZŐ:** Beke Sándor.

SZEREPLŐK: Lamanda László, Jónás Gabriella, Nagy András, Bregyán Péter, Kalmár Zsuzsa, Réti Árpád, Sata Árpád, Pálfi Zoltán, Balogh András, Tűzkő Sándor, Lehoczky Andrea, Venczel Valentin, Várhelyi Dénes, Fehér István, Bogdán István.

Három nővér-rendezésében. (Égészen konkrétan azonosítani tudom az egyiket: a szovjet gyártmányú, aranyozott szegélyűt – rendszeresen riadtam ilyen valaha.) A vekkeres talán azt jelzik: kívánatos lenne felébredni, felrázni Füst Milán boldogtalan hőseit. És akad olyan pillanat, amikor a sűrű csendben átható, félelmes tik-tak hallik. De hiába a figyelmeztető ketyegés: a szereplők végzete a reménytelen, torz érzelmi gyöttrődés.

Meglehet, az alkotók csak azért ismétlik magukat, mert ha Szegeden jól mutatott az óradömping, jól mutathat Békéscsabán is. Esetleg megállt az idő Telihay számára. De ne firtassuk ezt tovább, inkább jussunk el végre az előadás elejéhez. Nagyszerű a kezdet. Olyan, mintha kiváló zenemű lendületes nyitánya volna. Az első jelenet mindjárt a titokzatos dúvadról, Hüber nyomdavezető úrról szól, bár ő egyelőre házon kívül van. Az édesanyja és a szeretője ismerkednek egymással tapogatózva és tapintatlanul, támadón és védekezve, rokonszenv és ellenszenv ébredése közben. Kovács Edit (Róza) és Muszte Anna (Hüberné) dialógusa gyors és erőteljes, a hangvétel forszírozottan spröd. Párbeszédük sebesen kattogó ritmusa, zaklatott staccatója azonnal megteremti ama különös stílt és azt az idegborzoló felajzotttságot, amely a mű sajátja. És amire e felütés után, sajnos, nem tud még egyszer rátalálni az előadás.

Miután lártuk a két nőt (Gyarmaky Rózát és özvegy Hüber Evermódnét – Evermódné, nem is tudom... létező név